

pojavu "Nove Europe" i Bizanta koji se temelje na tradicijama proteklih četiri tisuće godina razvoja Sredozemnog prostora.

Posljednje poglavlje knjige nosi naziv *Nasljeđa* u kojem autor prikazuje utjecaj kultura Sredozemlja preko srednjeg vijeka sve do naših dana. Izrazito je naglašen utjecaj grčkih i rimskih stilova u graditeljstvu čiji su oblici prisutni i danas, zatim utjecaj klasične kulture u vrijeme humanizma i renesanse. Prisutan je i osvrt na religijsku ostavštinu antike prisutne u kršćanstvu. O nasljeđu istočnih kultura Egipta i Bliskog istoka autor govori u sklopu opisa velikog interesa zapadnih istraživača za istraživanjima tijekom XIX. i XX. stoljeća.

Veliki dio knjige posvećen je religiji, koja u posljednjih nekoliko poglavlja, zauzima vrlo važno mjesto. Utjecaj i važnost religije najbolje se odražava u vrijeme rimske vladavine (od I. st. pr. Kr. do V. st. n. e.) kada se Carstvom šire razni orijentalni kultovi i religije čija se nasljeđa i utjecaji djelomično osjećaju i danas. Nesumnjivo najvažniji doprinos djela je kratak prikaz svakodnevnog života svake od obuhvaćenih kultura obrađenih na temelju najnovijih istraživanja i interpretacije izvora kao i dijelovi o životu žena. Autor pri obradi određenih kultura polazi od najnovijih arheoloških otkrića, analize historičara i sociologa, a sve je potkrepljeno zanimljivim primjerima iz relevantnih izvora. Vrlo interesantni su i dijelovi o seksualnom životu i homoseksualnosti, odnosno teme kojima se u posljednjih nekoliko desetljeća bavi sve veći broj istraživača raznih struka.

Djelo je tvrdo ukoričeno i bogato opremljeno s 18 povijesnih karata, osamdesetak vrlo kvalitetnih crno-bijelih i kolor fotografija na odličnom papiru, tridesetak stranica kronologije od 4000 g. pr. Kr. do 642. g. n. e. (str. 584-612). Povijesne karte obuhvaćaju sve najznačajnije promjene na Sredozemlju pa su stoga vrlo korisne. Velika vrijednost djela su tzv. *sugestije za daljnje čitanje* u kojem je autor sastavio vrlo vrijedan popis literature (od sedamdesetih godina ovog stoljeća do sredine

devedesetih godina ovog stoljeća) podijeljen prema regijama i problemima (str. 564-583). Literatura koja je obuhvaćena "sugestijama" uglavnom je sačinjena od djela nastalih ili prevedenih na engleski jezik.

Mladen Tomorad

**FOMA SPLITSKIJ
ISTORIA ARHIEPISKOPOV SALONI
I SPLITA**

(PRIJEVOD I KOMENTAR O. A. AKIMOVA),
MOSKVA 1997.

Ove, 2000. godine Split i Hrvatska obilježiti će 800. obljetnicu rođenja splitskog arhidakona Tome, srednjovjekovnog pisca povijesti splitske crkvene organizacije poznate po latinskom imenu kojim ga je nazvao Ivan Lučić Lucius *Historia Salonitana*. Radovi hrvatskih povjesničara, koji se bave srednjim vijekom, prepuni su navoda iz Tomine "Salonitanske povijesti" koja je uglavnom sama tretirana kao povijesno vrelo te s obzirom na tu činjenicu i bila predmetom interesa, ali je tek približavanje obljetnice pokrenulo potrebu održavanja znanstvenog skupa na kojemu bi se u novim znanstvenospoznajnim oklonostima valorizirala uloga Tome Arhidakona i njegova djela. Uz znanstveni skup očekuje se i novo kritičko izdanje "Salonitanske povijesti" s prijevodom na hrvatski jezik. Smatramo da je stoga u ovim okolnostima vrijedno upozoriti na jedno izdanje istog djela koje se pojavilo 1997. godine u Rusiji.¹ Naime, O. A. Akimova, poznata ruska znanstvenica koja se bavi slavističkim pitanjima, pa i problemom migracija objavila je pod naslovom FOMA SPLITSKIJ, "Istoria arhiepiskopov Saloni i Splita" izdanje "Salonitanske povijesti" Tome Arhidakona s prijevodom na ruski jezik. Po navodima se može zaključiti da je priređivanje za objavu ovog djela iz hrvatske latinističke historiografije bilo dio rada na projektu "Istraživanja srednjovjekovne povijesti naroda

centralne i istočne Europe” u Institutu za slavenska i balkanska istraživanja Ruske akademije nauka te da je izdanje u okviru serije “Spomenici srednjovjekovne povijesti naroda središnje i istočne Europe” novčano podupro ruski državni fond. O. A. Akimova je autorica predgovora, ruskog prijevoda i bilježaka uz prijevod koje prate i tumače Tomin tekst. U Uvodu (str. 7-22) autorica se osvrće na povijesne okolnosti nastanka djela kao i na ličnost autora Tome Arhiđakona po dostupnoj joj i poznatoj literaturi. Kao glavne radove navodi one I. Kršnjavoga, A. Selema i K. Šegvića. Tomin životni put O. A. Akimova je rekonstruirala s osloncem na autorove autobiografske zapise iz “Salonitanske povijesti te na podatke iz Diplomatičkog zbornika kao i po sintezi N. Klaić “Povijest Hrvata u razvijenom srednjem vijeku”. Prijevod “Salonitanske povijesti” koju autorica naziva *Historia salonitanorum pontificum atque Spalatensium* što je u prijevodu “Povijest salonitanskih i splitskih nadbiskupa” obuhvaća stranice 25-145. Prijevod je Akimova opremila s 422 bilješke (str. 147-217) kojim pojašnjava termine, ličnosti, povijesne događaje, navode iz antičkih i srednjovjekovnih pisaca. Temelj tih objašnjenja zasniva se na opsežnoj literaturi kako onoj hrvatskih autora tako i međunarodnoj. Obilato je korišten Smičiklasov “Diplomatički zbornik”. Posebno su opširne bilješke koje se odnose na prvih sedam poglavlja u kojima je Toma na sebi svojstven način prikazao antičko razdoblje odnosno gdje piše o Dalmaciji, Saloni, izabranim salonitanskim biskupima, kao i o propasti antičke metropole. U odnosu na latinsko izdanje F. Račkoga iz 1894. godine kao i na prijevod V. Rismonda iz 1977. napravljen prema istom izdanju, pa i opremljen s neznatno širim bilješkama izdanje Akimove je upravo zbog njezinih vlastitih istraživanja doprinos razumijevanju osobito sedam prvih poglavlja. Teme iz hrvatske srednjovjekovne povijesti prezentirane su i razjašnjene također prema vlastitim interesima prevoditeljice, ali s

osloncem na “Povijest Hrvata u ranom srednjem vijeku” N. Klaić te neke starije radove. Zanimljiva je bilješka 149 uz Tomine navode o kraljici Jeleni koja je u Solinu na Otoku sagradila crkve sv. Stjepana i sv. Marije i čiji je povrat od kralja Zvonimira na ninskom saboru zatražio splitski nadbiskup Lovro. Naime, Akimova u bilješci Tominu kraljicu Jelenu identificira s Lepom, ženom kralja Zvonimira i to argumentira spomenom iste kraljice u ispravama splitskog samostana sv. Stjepana iz 1078. i 1083. godine, a ista identifikacija je još jednom ponovljena u kazalu imena osoba. Zanimljivo je također primjetiti da se u bilješci (96) na mjestu gdje Toma piše da je kralj Držislav dobio kraljevsko znakovlje iz Bizanta Akimova pozvala na rad I. Beuca “Rex i regnum na nadgrobnom natpisu kraljice Jelene” (Starine 58, Zagreb 1980, 1-8) ne dovodeći kraljicu Jelenu s epitafa s Tominom kraljicom i mauzolejom hrvatskih kraljeva. U knjizi Akimove prvi dio s prijevodom i kritičkim aparatom završava kazalom osobnih imena (str. 218-225) i kazalom zemljopisnih i etničkih naziva (str. 226-230) U drugom dijelu knjige u prilogu je Tomin originalni latinski tekst pod nazivom *Incipit istoria Salonitanorum pontificum atque Spalatensium*, a priredio ga je A. I. Solopov. Redaktor Solopov je u kratkoj uvodnoj riječi (str. 232) objasnio kojim se predloškom služio. Osnova teksta je izdanje F. Račkoga iz 1894. godine. Umetnut je također kao prilog *Memoriale* unutar XVII. poglavlja, ali sitnijim slogom, dok su također citati iz djela poznatih pisaca istaknuti kurzivom. Solopov se također kod restitucije teksta služio uobičajenim egdotičkim znakovima odnosno različitim oblicima zagrada.

Na kraju zaista je vrlo zanimljivo da je djelo našega Tome Splićanina izašlo u prijevodu na ruski jezik te da je objavljen integralni latinski tekst. U ovoj godini kada se s osobitim poštovanjem prisjećamo velikog srednjovjekovnog pisca smatramo da je nužno hrvatsku znanstvenu javnost podsjetiti da Toma nije samodopadni Splićanin romanskog

podrijetla koji je uz to još i mrzio Hrvate, nego jedna respektabilna obrazovana osoba ispred svoga vremena u svojoj domovini. Upravo zato njegovo djelo kao vrijedan spomen jednog vremena, ali i djelo zaista obrazovana čovjeka predmet je znanstvenih istraživanja i drugih znanosti, a ne samo hrvatske.

Mirjana Matijević Sokol

STATUT GRADA SPLITA SPLITSKI KNJIŽEVNI KRUG, 1998.

Krajem 1998. godine Splitski književni krug objavio je "III. znatno prošireno i temeljito izmjenjeno izdanje" splitskog statuta. Prvo (1985.) i drugo (1987.) izdanje davno je, kako kaže urednik Antun Cvitanić, rasprodano pa je to i bio glavni podstrek novom izdanju.

Generalno knjiga se sastoji od dva velika dijela. Prvi dio je uvodna povijesno-pravna studija Antuna Cvitanića. Drugi je dio prijevod samog statuta. I dok je u drugom izdanju iz 1987. godine odnos prvog i drugog dijela bio 50 stranica:340 stranica, ovdje je taj omjer 301:744. Očito je stoga da je novo izdanje znatno opsežnije. Prvi dio knjige, tj. Uvodna studija podijeljena je na tri dijela. Prvi, povijesni dio, daje prikaz razvoja i nastanka splitske komune.

Razdoblje antike, osim što je prošireno u odnosu na staro izdanje, donosi i niz novih podataka (npr. onih o antičkoj Saloni).

"Vrijeme Bizanta, doseljenja Hrvata i stare hrvatske države" Cvitanić upotpunjuje zaključcima iz najnovijih radova Luje Margetića koji tako zorno pojašnjava npr. razna značenja nekih termina kao što su: comes, prior, nobiles itd. Vrijedi stoga pažnju pokloniti bilješci br. 39 i popisu literature vezane uz Margetićevo ime.

"Vrijeme ugarsko-hrvatske države", uz objašnjenje zašto termin ugarsko-hrvatski a ne obratno, ponajviše se bavi vladavinom Kolomana, Andrije II. i Bele IV.

Sljedeće, relativno kratko poglavlje bavi se kodifikacijom splitskog prava i nastankom nesačuvanog nam Statuta iz 1240. O njegovom postojanju nas izvještava Toma Arhiđakon. Tako je splitski načelnik (potestas) Garganus De Arscindis, doveden iz Ankone kao splitski načelnik zahvaljujući upravo Tomi Arhiđakonu, u zbornik nazvan "Capitularium" popisao sve "dobre običaje koje je Split od davnina imao". No već 1312. potestat Percevalus čini novu kodifikaciju splitskog prava i taj je Statut objavljen u ovoj knjizi. Statut iz 1312. nam nažalost nije sačuvan u originalu nego u prijepisu od kojih je najmlađi onaj iz 1395. . Prvi je put Splitski Statut objavio J.J. Hanel 1878. kao "Statuta et leges civitas Spalati u izdanju JAZU. Dolaskom Splita, 1420. godine, pod mletačku vlast, splitski statut se ne ukida ali gubi na važnosti. Da dodatno pojasni okolnosti i uvjete nastanka splitskog statuta iz 1312. Cvitanić na tridesetak stranica opisuje "društveno, gospodarsko i političko stanje u Splitu u XIV. stoljeću".

Drugi dio uvodne studije u potpunosti je posvećen ustrojstvu komunalne vlasti. Komunalni organi bili su podjeljeni na normativne organe (Opća skupština naroda i Veliko vijeće), Izvršne (Upravne i Sudske) organe (kurijski, načelnik komune, Tajno vijeće) komunalne službe (egzaminatori, inkvizitori, odvjetnici, blagajnici, justicijari, sindici, kancelari, bukariji, rivariji, nadzor-nici, zapovjednik gradske straže, čuvari gradskih ključeva), te notarijat. Svako od tih službi, kao i ulozu te sudjelovanju Crkve u komunalnim organima, posvećeno je jedno kraće poglavlje.

Treći dio Uvodne studije zadire u samu srž pravnog uređenja splitske komune tj. svakodnevnog (pravni) život članova komune. Tako Cvitanić po poglavljima daje prikaze obiteljskog, stvarnog, obvezatnog, nasljed-

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

GODINA LII
ZAGREB 1999.

UDK 93/99

ISSN 0351-2193

Historijski zbornik, god. LII, str.1-250, Zagreb 1999.

Izdavač

Društvo za hrvatsku povjesnicu

Redakcijski odbor

Mirjana Gross

Ivan Kampuš

Franko Mirošević

Ivica Prlender

Tomislav Raukar

Petar Strčić

Glavni i odgovorni urednik

Ivica Prlender

Članci i rasprave iz časopisa Historijski zbornik su referirani u publikacijama:

ABC Clio

Historical Abstracts

America: History and Life

Adresa uredništva

Društvo za hrvatsku povjesnicu, Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, 10000 Zagreb, I. Lučića 3, Hrvatska

Časopis izlazi jednom godišnje

Izdanje časopisa sufinancira Ministarstvo znanosti Republike Hrvatske

Tisak:

Horetzky